

Kdaj deležnik na -n/-t izraža trpnost?

*Haris Agović**

Izvleček

Članek posveča pozornost trpniku z deležnikom na -n/-t, ki je v slovenščini pogostejši. Deležnik na -n/-t lahko izraža tudi stanje, kar pa povzroča težave pri razlikovanju med stanjem in trpnikom. V izogib težavam je Toporišič predlagal pretvorbeno pravilo, pri katerem se morata glagolski čas in vid ob pretvorbi iz trpnika v tvornik (in obratno) ohranjati, če želimo primer označiti kot trpnik. Trpnik je bil dolgo časa odsvetovan, tudi v besedilih, v katerih je njegova raba povsem primerna in funkcionalna; taka besedila so strokovna, znanstvena ipd. Raba trpnika v teh besedilih je povsem upravičena in funkcionalna, saj jim ravno trpnik zagotavlja ton uradnosti in v ospredje postavlja dejanje. V članku bo s pomočjo korpusne analize pregledanih 300 primerov iz Korpusa akademske slovenščine, na katerih bo preizkušena uporaba Toporišičevega pretvorbenega pravila. Namen je ugotoviti, kdaj je pravilo uporabno in zanesljivo. Izpostavi se, da pri določanju primera za trpnega ne moremo upoštevati zgolj pretvorbenega pravila, ampak moramo upoštevati tudi kontekst in situacijo, v kateri se primer pojavi, ter pogostost in (ne)obstoj posameznih deležnikov, zato taki primeri po pretvorbi ne ohranjajo glagolskega vida, kljub temu pa lahko primer razumemo trpno.

Ključne besede: trpnik, deležnik na -n/-t, tvornik, deležnik stanja, pretvorbeno pravilo

* Ljubljana, agovicharis18@gmail.com.

Abstract – When the participle with *-n/-t* express the passiv voice?

The article examines the passive voice in Slovenian with the participle *-n/-t*. The same participle can also express the state after a finished action and that can be problematic. Toporišič proposed the transformation rule when transforming form active to passive voice (an vice versa) should the verbal tens and aspect not be changed. With a corpus method, 300 examples from Corpus of Academic Slovenian will be examined. The analysis shows that the use of the transformation rule is not always reliable. To mark an example as passive or not, is important to recognize the messenger's intention and context of the occurrence. The other problem is also that some verbs do not have corresponding participles which means, that such an example cannot be the passive one, but that is not true.

Keywords: passive voice, participle with *-n/-t*, active voice, dynamic passive, stative passive, transformation rule

1 Uvod

Trpnik je eden od dveh glagolskih načinov v slovenščini in je opredeljen kot: »pojem za razmerje med osebkom in (iz)vršilcem dejanja« (Toporišič 2004: 358). Osebek in vršilec dejanja sta lahko v različnih razmerjih; kadar osebek ni vršilec dejanja in ne nosilec stanja ali poteka, ampak je od dejanja prizadet, takrat govorimo o trpniku.

Jezikoslovci (Toporišič 1982 in 2004, Kalin Golob 2003, Leskovec 2016 idr.) ugotavljajo, da je trpnik redek skladenjski pojav v slovenščini, ki se mu je pripisovalo neslovenskost, zaradi česar so ga slovničarji odsvetovali, tudi prepovedovali (Leskovec 2016).

Trpnik se v slovenščini tvori na dva načina: z deležnikom na *-n/-t* in s *se¹*, ki je od obeh oblik manj pogost. Trpnik z deležnikom na *-n/-t* povzroča težave pri razlikovanju, kdaj deležnik izraža stanje in kdaj trpnost, saj sta oba deležnika oblikovno enaka. Toporišič je (2004: 358) na podlagi pretvorbenegega pravila določil mejo, kdaj

1 V pričujoči raziskavi se osredotočam samo na trpnik z deležnikom na *-n/-t*, saj ima trpnik s *se* specifične, ki bi pri vključevanju te oblike v raziskavo le-ta preseгла svoj okvir. Težava oblike s *se* je predvsem uporaba imenovalniške in tožilniške oblike pri živih osebkih, t. i. fenomen *išče se Uršo Plut*. Za razlago tega jezikovnega vprašanja gl. Jezikovno svetovalnico februar 2016: <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/1191/kako-je-z-uršo-plut-drugič> (2. 9. 2021) in februar 2014: <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/448/kako-je-prav-išče-se-uršo-plut-ali-išče-se-urša-plut> (2. 9. 2021).

deležnik izraža trpnost in kdaj stanje. Kadar se pri pretvorbi iz trpnika v tvornik (in obratno) glagolski čas in vid ohranjata, velja tak primer za trpnik. Vprašanje je, ali je taka pretvorba vedno zanesljiva oziroma ali moramo pri pretvorbi upoštevati še kakšen drug vidik, npr. sam pomen izjave, sporočevalčev namen, pogostost (oz. obstoj) deležnika ipd. Na to vprašanje poskuša odgovoriti članek.

V nadaljevanju članek predstavi raziskavi, ki se ukvarjata z obravnavami trpnika skozi zgodovino. Predstavitev raziskav služi kot okvir za razumevanje pogleda (in spremembo tega) na trpnik skozi zgodovino. Nato sledi predstavitev trpnika v slovenščini in opis raziskovalnih podatkov ter analiza primerov z deležnikom na *-n/-t* iz Korpusa akademske slovenščine, na katerih bo uporabljeno Toporišičevo pretvorbeno pravilo.

2 Pregled obravnave trpnika v zgodovini slovenskega jezika

Mnogi slovničarji so trpniku pripisovali manj pomembno vlogo in ga v svojih obravnavah ali slovnicaх odsvetovali zaradi (po njihovem mnenju) nesloven-skosti in redke rabe. Monika Kalin Golob (2003: 32) vidi tako zavračanje trpnika pri tradicionalnem slovenskem slovničarstvu v obremenjenosti s historicismom in strahom pred germanizmi, kar pa naj bi bilo še danes močno občutno in je zato raba trpnika še zmeraj redka.

Mojca Leskovec (2016) je v svoji raziskavi poskušala najti izvor ustnega izročila, da trpnik ni slovenski, in preveriti stanje na področju rabe. Polonca Šek Mertük (2016) pa se je ukvarjala z glagolskim načinom in razmerjem med trpnikom in tvornikom ter izražanjem stanja in trpnosti skozi zgodovino slovenskega jezika.

V nadaljevanju so na kratko povzeta štiri obdobja obravnave trpnika v zgodovini slovenskega jezika, kot jih povzema Leskovec (2016: 7):

1. obdobje 1584–1808: Bohorič in Pohlin, pozneje pa Gutschmann in Zagajšek. Obravnave obeh oblik trpnika – trpnik z deležnikom na *-n/-t* in s *se*, stilnega vrednotenja in predpisovanja rabe oziroma nerabe še ni zaznati;
2. obdobje 1811–1934: zaznamovano z Vodnikovim delom *Pismenost ali Gramatika sa Perve Šole* in četrto izdajo Breznikove *Slovenske slovnice za srednje šole*. Trpnik je posredno ali neposredno negativno vrednoten;

3. obdobje 1940–1984: izid *Slovenske slovnice* 1940 in Žagarjeva razprava. Trpnik se ne odsvetuje. Ugotavlja se, da je pogost in potreben v določenih funkcijskih zvrsteh, v določenih se svetuje raba trpniške oblike s se;
4. obdobje 1967–2000: Toporišičevi objavi *Poizkus modernejše obravnave glagolskih kategorij* in *Slovenska slovnica*. Toporišič priznava trpnik kot normalno pretvorbena obliko v slovenščini² in vidi njegovo rabo predvsem v strokovni funkcijski zvrsti, čeprav ga, nekoliko kontradiktorno, tudi v teh zvrsteh raje odsvetuje.

Šek Mertük (2016) prav tako ugotavlja, da je glagolski način v slovnicaх različno obravnavan. Obravnave glagolskega načina lahko razdelimo na več obdobj. Zavračanje trpnih zvez s predlogom *od + rodilnik* se začne z Vodnikovo slovnico, zavračanje se nadaljuje z Dajnkovo slovnico in traja vse do Breznikove slovnice v 20. stoletju. Breznik v četrti izdaji slovnice ponovno vpelje tretji glagolski način srednjik, ki ga je začel uporabljati Pohlin leta 1783. Srednjik navajajo še Bajec, Kolarič in Rupel. Toporišič pa pozneje (od 1965) dokazuje neobstoj srednjika v slovenščini, saj je to pravzaprav tvornik.

3 Trpnik v slovenščini

V slovenščini poznamo dva glagolska načina³ – tvornik in trpnik. Tvornik je prvotna oblika, trpnik pa njegova pretvorbena oblika, zato vsak trpnik lahko spremenimo nazaj v tvornik, vsakega tvornika pa ne moremo spremeniti v trpnik (Toporišič 2004: 358). Večinoma se trpnik tvori iz prehodnih glagolov, ne pa vedno. Niso vsi prehodni glagoli zmožni trpniške tvorbe, npr. glagol *imeti* je prehodni glagol, vendar deležnika na *-n/-t* ne poznamo. To so predvsem prehodni glagoli, ki ne izražajo dejanja, ampak lastnost oziroma nekaj, česar osebek ne počne z lastno voljo (Polančec 2005: 144).

2 V slovnici (2004: 502) pravi, da je za slovenščino (tako kot za druge slovanske jezike) trpnik v polni obliki, tj. z osebkom kot ciljem glagolskega delovanja in prislovnim določilom kot vršilcem glagolskega delovanja, redek.

3 Jezikoslovci (npr. Janžič, Breznik) so utemeljevali obstoj tretjega glagolskega načina srednjika ali medija, kamor so v drugi polovici 19. stoletja prištevali povratne glagole (Šek Mertük 2016: 264). Toporišič tako razločevanje zavrača, saj bi (po njegovem mnenju) imeli srednjik takrat, kadar sta osebek in predmet dejanja identična, npr. *Učenec se hvale s svojimi uspehi*. Primer je tvornik, saj dejanje opravlja osebek, na kom ga opravlja, pa je vseeno (Toporišič v Šek Mertük 2016: 265).

Toporišič (2004: 502) definira tudi potrpnjenje kot enega od načinov hierarhizacije pomenske podstave povedi. Pri potrpnjenju je lahko prvi delovalnik, ki je vršilec dejanja ali nosilec stanja, poteka ali lastnosti, potisnjen na mesto prislovnega določila vršilca glagolskega dejanja oblike *od + rodilnik*, kot v primeru *Sin je pohvaljen od očeta*. Potrpnjenje lahko pravzaprav razumemo kot spremembo stavčne perspektive (Brinker 1971: 16). Brinker (ibid.) opozarja, da lahko trpnik razumemo kot pretvorbo tvornika samo takrat, kadar v tvorniku nastopata osebek in tožilniški predmet. Prvi v trpniku postane prislovno določilo vršilca dejanja (ali po L. Keenanu in S. Dryerju agentna fraza), tožilniški predmet pa osebek trpnega stavka.

Omeniti moramo tudi dve obliki trpnika, ki v slovenski literaturi nista posebej opisani in se pojavljata tudi med analiziranimi primeri. Ti dve obliki sta osebni in neosebni trpnik (Latzel 1982: 4). Večina jezikov, ki uporablja in pozna trpnik, najpogosteje uporablja osebni trpnik, za katerega velja, da se lahko tvori v vseh osebah (npr. *on je spoštovan, midve sva spoštovani, one so spoštovane* ipd.). V slovenščini poznamo poleg osebnega trpnika še neosebni trpnik (tako kot npr. nemščina). Neosebni trpnik je možen samo v tretji osebi. V slovenščini bi bil primer neosebnega trpnika *bilo (mi) je rečeno* ali *bilo mi je pomagano*, pri katerima ni formalno izraženega osebk, temveč je ta skrit v končnici -o. V tem primeru lahko deležnik razumemo kot nekaj nedoločnega – ne vemo oziroma ni pomembno, kdo pomaga ali kdo nekaj reče.

Trpnik najpogosteje uporabimo, kadar nas vršilec glagolskega dejanja ne zanima oz. ni pomemben (Toporišič 2004: 358). Toporišič še zapiše (2004: 359), da trpnika ni priporočljivo rabiti v strokovnih, znanstvenih in poljudnih besedilih, čeprav je značilen ravno za te besedilne zvrsti, kar je neutemeljeno. Monika Kalin Golob (2003: 34) dodaja, da je trpnik pogost in običajen, »ne pa prepovedan!« (ibid.) v strokovnih in znanstvenih besedilih, za katera je v slovenščini značilna raba neosebnih, nedoločniških in trpnih konstrukcij ter nasploh raba zapletenejših konstrukcij, kar je značilno za germanski tip strokovnega pisanja (Kalin Golob 2003: 56). Zato so izjave, da je trpnik neustrezen, ker ga »ljudski jezik« (Kalin Golob 2003: 35) ne pozna, neustrezne in strokovno-znanstvena besedila dokazujejo ravno nasprotno – raba trpnika je v njih funkcionalna.

Monika Kalin Golob (2003: 33) poleg znanstvenih in strokovnih besedil našteva še uradovalna in pravna besedila, v katerih je raba trpnika ustrezna in funkcionalna, saj jim trpnik daje »ton uradnosti« (ibid.), vršilec dejanja pa je samoumeven (v primeru pravnih besedil je to npr. tožilstvo, v primeru znanstvenih prispevkov pa je to avtor prispevka) in je zaradi objektivnosti potisnjen v ozadje – pomembno je namreč dejanje.

4 Stanje ali trpnik

V slovenščini poznamo dva načina tvorbe trpnika: (1) z deležnikom na *-n/-t* in (2) s *se*. V pričujoči raziskavi se omejujem na trpnik z deležnikom na *-n/-t*, pri katerem je treba razlikovati med trpnikom in izražanjem stanja.

Šek Mertük (2016: 265) ugotavlja, da Toporišič stanje pojmuje drugače kot njegovi predhodniki, za katere so stanje izražali neprehodni glagoli oz. od Janžiča dalje le povratni glagoli. To je bil tudi eden od načinov izražanja tretjega glagolskega načina – srednjika ali medija. Toporišič meni, da srednjika ni, saj so povratni glagoli tvorni. Stanje na podlagi pretvorbenege pravila, ki ga je določil, pa obravnava v okviru tvornika.

Pretvorbena pravilo, ki ga predlaga Toporišič, pravi, da se pri pretvorbi iz tvornika v trpnik (in obratno) ohranjata čas in vid, s tem pa tudi glagolski pomen. Če se pri pretvorbi čas ali vid spremenita, potem deležnik na *-n/-t* ne izraža trpnosti, ampak stanje. Primeri iz slovnice, ko je izraženo stanje, so: *Vrata so odprli.* → *Vrata so odprta; Sobo so pometli.* → *Soba je pometena; Veter je razbil šipo.* → *Šipa je razbita od vetra* (Toporišič 2004: 358).

Deležnik stanja naj bi se obnašal tudi kot navadna pridevniška beseda, npr. *Ana je utrujena* ali kot prilastek *utrujena Ana*. Poraja se vprašanje, ali lahko res samo deležnik, ki izraža stanje, postavimo v prilastkovo rabo. Kaj pa primer (*od vseh*) *spoštovana profesorica*? Deležnik v *profesorica je spoštovana* je razumljen kot trpni deležnik. *Utrujen* je res razumljen kot pridevnik, zato tu ni težav pri določanju stanja, vendar niso vsi deležniki tako jasni. V kaj bi lahko pretvorili *Ana je utrujena*? Verjetno v *Ana se je utrudila*, s tem pa sploh ne bi dobili primera tvornika s tožilniškim predmetom, ki bi postal osebek v trpniku.

Da razlikovanje med stanjem in trpnikom povzroča težave, je razvidno tudi v *Povzetku slovenske skladnje* (1977: 5), ki ga je napisala Breda Pogorelec. Primeru *Smreka se je podirala* je pripisala obliko z deležnikom *Smreka je podrta*. Že samo po Toporišičevem razlikovanju med stanjem in trpnikom to ne more biti trpnik: (1) pri pretvorbi se spremeni glagolski vid *podirati*–*podreti*; (2) sprememba časa: *preteklik*–*sedanjik* ter tudi (3) deležnik *podrta* se obnaša kot navaden pridevnik – *podrta smreka (je ležala na tleh)*. Tudi jezikovni občutek⁴ odigra vlogo in je jasno, da je *Smreka je podrta* rezultat dejanja – smreko je nekdo podiral, je padla na tla in je podrta (obležala na tleh).

4 Gl. <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/11/Smolej.pdf> (2. 4. 2021).

Če povzamem, deležnik na *-n/-t* lahko izraža ali stanje ali trpnost, se pravi da konstrukcije, ki bi izražale ali eno ali drugo, nimajo samosvoje oblike, zato je lahko povzročajo težave pri razlikovanju, kdaj deležnik izraža stanje in kdaj trpnost. Toporišič je sicer predlagal pretvorbeno pravilo, ki pa, kot bomo videli v nadaljevanju, ni vedno zanesljivo. Lahko pa pri deležniku na *-n/-t* opazimo, da izraža troje (Polančec 2015: 146):

1. trpnost,
2. stanje, ki je lahko:
 - a) rezultativno ali
 - b) kopulativno-pridevniško.

Konstrukcije z deležnikom stanja lahko izražajo dvoje: (1) deležnik izraža stanje, ki je rezultat preteklega dejanja – *rezultativna konstrukcija*, in (2) deležnik je pomensko oddaljen od izhodiščnega pomena, da je pravzaprav že pridevnik – *kopulativno-pridevniška konstrukcija*. Primer za prvo je *Vrata so odprta* (kot rezultat odpiranja vrat), za drugo pa *On je zadržan človek*, pri katerem zadržan ne pomeni več nekaj fizično zadržati na mestu, da se ne premika, ampak človekovo osebnostno lastnost zadržanost.

5 Uporaba Toporišičevega pretvorbenega pravila na primerih iz Korpusa akademske slovenščine

Ker razlikovanje med trpnikom in stanjem v slovenščini predstavlja težave, me je zanimalo, kdaj lahko uporabimo Toporišičevo pretvorbo, pri kateri se pri pretvarjanju iz tvornika v trpnik (in obratno) glagolski vid in čas ne spreminjata. Zanimalo me je, ali je pravilo vedno uporabno in kdaj ni. V nadaljevanju bodo s pomočjo korpusne analize in uporabe pretvorbenega pravila analizirani primeri iz Korpusa akademske slovenščine.

5.1 O Korpusu akademske slovenščine

Leta 2016 je bil v financiranje za obdobje treh let sprejet temeljni raziskovalni projekt J6-7094 »Slovenska znanstvena besedila: viri in opis«⁵, katerega temelj

5 <http://nl.ijs.si/kas/>

predstavlja obsežen korpus pisnih besedil akademske slovenščine (Erjavec idr. 2016: 58).

Korpus vsebuje besedila, ki so prevzeta s portala odprte znanosti. Besedila so zajeta v formatu PDF ter so bila pretvorjena v enovit in standardiziran zapis XML. Korpus je tudi jezikoslovno označen in obsega diplomska, magistrska in doktorska dela, znanstvena⁶, strokovna⁷ in ostala⁸ besedila. V korpus so zajeta dela, ki so nastala po letu 2000. Največ je diplomskih del, najmanj pa strokovnih besedil.

Besedila so prispevale Univerza v Mariboru, Univerza v Ljubljani, Univerza na Primorskem in Univerza v Novi Gorici. V takšnem zaporedju si sledijo tudi po številu besedil po univerzah – največ besedil je prispevala Univerza v Mariboru, najmanj pa Univerza v Novi Gorici. Besedila so večinoma iz družboslovnih ved, ki jim sledijo tehnološke vede. Humanistična besedila predstavljajo 1 % vseh besedil. Skupno število besed je 952.172.179, skupno število besedil pa 50.793 (Erjavec idr. 2016: 60).

5.2 Priprava in pregled podatkov

Za izhodišče mi je služil članek Nataše Logar, Špele Arhar Holdt in Tomaža Erjavca *Slovenski strokovni jezik: korpusni opis trpnika* (2016). Iz članka sem uporabil enake iskalne ukaze kot avtorji, omejil sem se na ukaze za vse tri glagolske čase. Iskal sem kombinacije deležnik + biti in biti + deležnik. Omejil sem se na 50 primerov na ukaz, skupaj torej 300 primerov.

Tabela 1: Iskalni ukazi za iskanje po KAS.

	PRIMERI	ISKALNI UKAZ
SEDANJIK	Spoštovan je	„Pdn.*“ „Gp-s.*“
	Je spoštovan	„Gp-s.*“ „Pdn.*“
PRETEKLIK	Je bil spoštovan	„Gp-s.*“ „Gp-d.*“ „Pdn.*“
	Bil je spoštovan	„Gp-d.*“ „Gp-s.*“ „Pdn.*“
PRIHODNJIK	Spoštovan bo	„Pdn.*“ „Gp-p.*“
	Bo spoštovan	„Gp-p.*“ „Pdn.*“

6 To so znanstveni prispevki na konferencah, izvorni znanstveni članki idr. (Erjavec idr. 2016: 60).

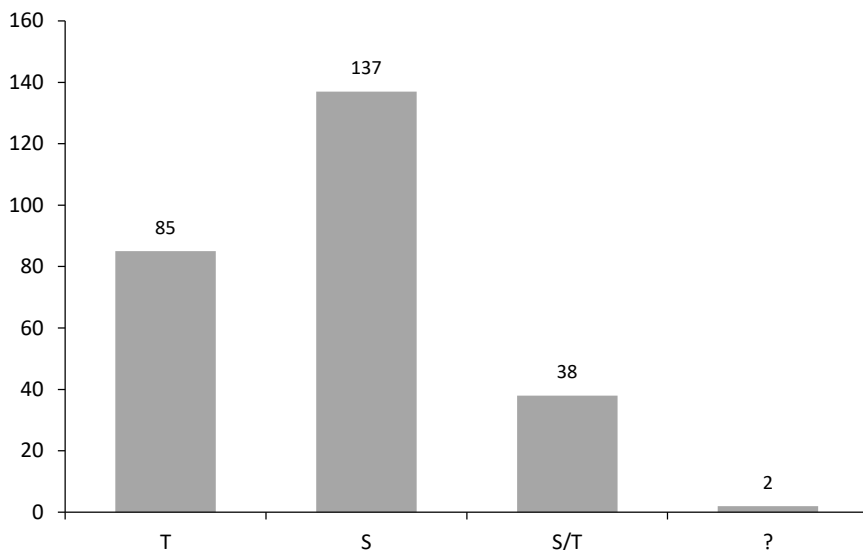
7 Sem spadajo strokovne monografije, strokovni člank idr. (Erjavec idr. 2016: 60).

8 Predgovori, spremna besedila in učna gradiva (Erjavec idr. 2016: 60).

Vse primere je bilo treba še ročno pregledati, saj niso bili vsi tudi ustrezni, recimo *bila je molčča*, ki sploh ni deležnik na *-n/-t*. Pojavljali so se tudi primeri posamostaljenih deležnikov: *en zaposleni ni nič odreagirat* ipd. Tako je bilo po izločitvi neustreznih primerov analiziranih 262 primerov. Po opravljenem pregledu vseh primerov in izločitvi neustreznih sem na vsakem primeru uporabil še Toporišičevo pretvorbno pravilo.

5.3 Ugotovitve

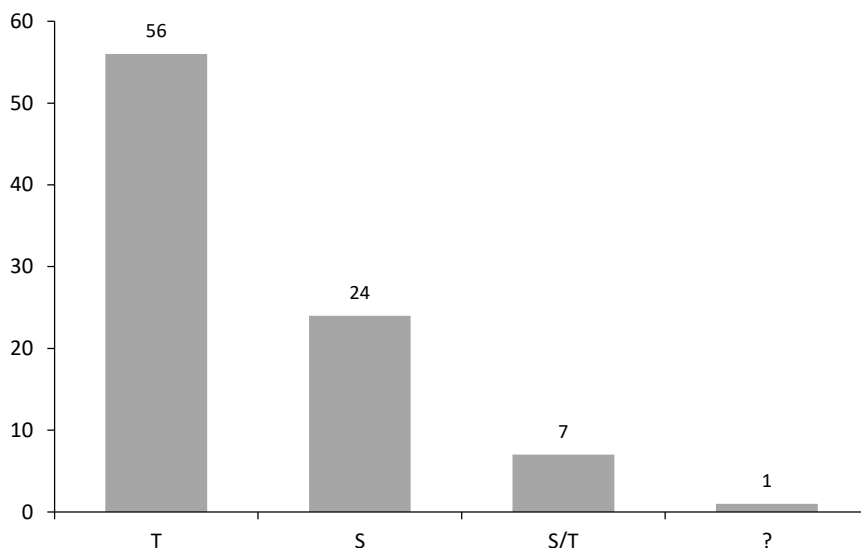
Spodnja tabela prikazuje pogostost trpnika (T), stanja (S) in pogostost primerov, ki jih lahko označimo kot stanje ali kot trpnik, odvisno od interpretacije (S/T). Z »?» so označeni nejasni primeri, pri katerih je manjkalo nekoliko več konteksta, da bi jih jasneje uvrstil v eno od kategorij.

Graf 1: Prikaz pogostosti trpnika za vse tri čase skupaj.

Graf prikazuje število primerov za vse tri čase skupaj. Po pretvorbi je bilo največ primerov označenih kot stanja (137 primerov), 85 primerov kot trpnik in 38 primerov je odvisnih od interpretacije. V nadaljevanju sledijo ugotovitve za vsak čas posebej. Primeri so zapisani v tabeli, ki ji sledi oznaka T, S, S/T in pretvorba.

5.4 Prihodnjik

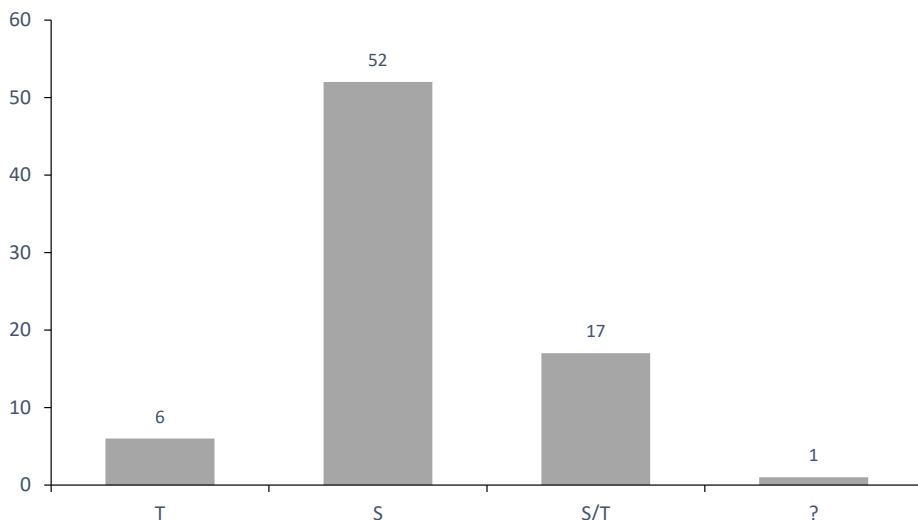
Graf 2: Pogostost trpnika v prihodnjiku.

Največ primerov sem kot trpnik označil v prihodnjiku. Pojavljajo se predvsem primeri *opisano bo, predstavljeni bodo rezultati* ipd., ki jih razumem kot napovedovalce dogajanja, kaj se bo v naslednjih poglavjih opisovalo, dokazovalo, predstavljalo; zato jih lahko tudi brez pretvorbe označimo kot trpnik, saj je pomembno izražanje dejanja in ne vršilec dejanja oziroma je jasno, da je vršilec dejanja avtor dela, ki dokazuje, opisuje ali predstavlja ugotovitve.

V prihodnjiku se pojavijo tudi primeri s členkom *naj*:

ali kratek opis. – Opisi tipnih prikazov naj < bodo predstavljeni > v uvodu ali na začetku. – Naslovi in številke	T	/
---	---	---

Primer je razumeti kot nekakšno navodilo. Če primer pretvorimo v tvornik, členka *naj* ne uporabimo; verjetno bi primer pretvorili v velelnik: *Opise trpnih prikazov predstavite*. Tudi take primere razumem trpno in pretvorba ni potrebna, kajti pomembno je to, da rezultate predstavimo v uvodu ali na začetku in ne na koncu. Ker je primer lahko razumljen kot navodilo, je tudi jasno, da je v ospredju dejanje samo in ne vršilec dejanja.

5.5 *Sedanjik*

Graf 3: Pogostost trpnika v sedanjiku.

Graf prikazuje pogostost trpnika v sedanjiku. V sedanjiku je bilo najmanj primerov označenih kot trpnik, največ kot stanje, precej je tudi primerov, ki so odvisni od sprejemnikove interpretacije primera.

V sedanjiku se je pojavilo največ neustreznih primerov (npr. *en zaposleni ni nič odreagiral*). V sedanjiku se pojavlja najmanj trpnika, kar bi lahko pripisali dejstvu, da lažje prihaja do časovnega neujemanja, saj primer lahko lažje pretvorimo v preteklik in s tem ne zadostimo pretvorbenemu pravilu in je tako deležnik na *-n/-t* razumljen kot rezultativno stanje.

jezikovno politiko 2014–2018. »V ta dokument < je vključenih > več ukrepov, ki bodo omogočili izdelavo	S	smo vključili – je vključenih
---	---	-------------------------------

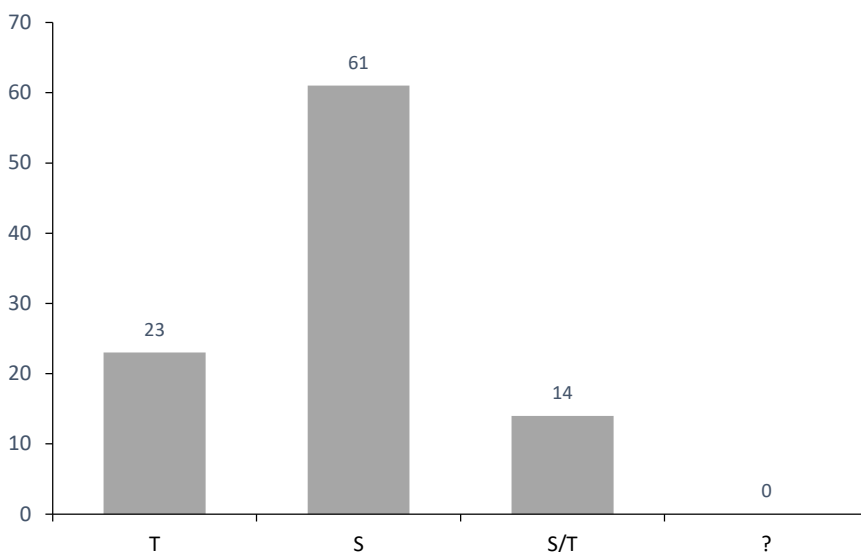
V primeru zgoraj je dokaj jasno, da gre za izražanje stanja, kajti ukrepe so vključili v dokument in ukrepi so vključeni v dokumentu. Tako smo pri pretvorbi v tvornik uporabili preteklik, v sedanjiku pa je izraženo stanje po izvršitvi dejanja.

V sedanjiku se pojavi tudi precej primerov, ki jih po uporabi pretvorbenege pravila nisem mogel enoznačno označiti kot trpnik ali kot stanje, saj se pri pretvorbi ni ohranil vid ali čas in je pretvarjanje iz ene oblike v drugo odvisno od interpretacije. Taki primeri so odvisni od širšega sobesedila in tudi od sporočevalčevega namena, kaj želi postaviti v ospredje – stanje ali trpnost (in s tem dejanje):

združbe ter družbe kot celote. Aktivnosti, ki < so namenjene > usklajevanju poklicnega in družinskega	S/T	ki smo jih namenili/ jih namenimo – so namenjene
--	-----	--

Primer težko enoznačno označimo kot trpnik ali kot stanje. Kot stanje bi primer razumeli, da je nekdo te aktivnosti vključil v recimo kakšen dokument in so sedaj kot posledica tega zapisa v dokument vključene v politiko podjetja ipd. (za tako interpretacijo potrebujemo več konteksta). Trpno pa lahko razumemo primer enostavno kot poudarjanje dejstva, da so aktivnosti namenjene usklajevanju in ni pomemben vršilec dejanja.

5.6 *Preteklik*

Graf 4: Pogostost trpnika v pretekliku.

V pretekliku se pojavlja največ stanja na račun primerov, ki jih že v osnovi lahko razumemo kot pridevnike in jih posledično avtomatično pripišemo stanju, ter primerov, ki jih v tvorniku pretvorimo v povratno obliko brez tožilniškega predmeta:

zdržijo in prevladajo. Tudi račka je zeblo, < bil je osamljen >, zmrznjen, mučili so ga, ga preganjali, ga	S	pridevnik
težave zaporedje slikanic in dogodkov, saj < so bili zmedeni >, kako jo morajo uporabljati. Le eden otrok je	S	so se zmedli

V pretekliku se poraja vprašanje uporabe predpreteklika, ki je v slovenščini zelo redek. Pri nekaterih primerih bi lahko uporabili predpreteklik in s tem pri pretvorbi v tvornik ne bi upoštevali časovnega ohranjanja, vendar ali bi bila raba predpreteklika tudi zares realen odraz jezikovne rabe? Take primere sem zato označil kot S/T, kar pomeni, da lahko primer razumemo ali trpno ali kot stanje, odvisno od konteksta in interpretacije (podobno kot primer *namenjen* v sedanjiku):

filme (Noč, 2014, str. 63). Številni otroci < so bili vključeni > tudi v tamburaški orkester. Število učencev je	S/T	številske otroke smo (bili) vključili – številni otroci so bili vključeni
---	-----	---

6 Dovršnost in nedovršnost deležnika

V vseh časih prihaja do težav pri neohranjanju vida po pretvorbi:

in Webber 2014). Zavezanost ideologiji < je spodbujena > preko socialnih povezav in tudi skupinskega	S/T	zavezanost spodbujamo/spodbudimo – je spodbujena
---	-----	--

Deležnik *spodbujena* je izpeljan iz dovršnega glagola spodbuditi, v tvorniku pa bi uporabil nedovršno obliko spodbujati – *zavezanost ideologiji spodbujamo*, zato bi načeloma morali uporabiti deležnik *spodbujana* in bi pretvoril v primer *zavezanost ideologiji je spodbujana preko socialnih povezav* in tako dobil trpnik. To pa se ne sklada s pretvorbenim pravilom in ohranjanjem vida. Kljub temu lahko primer vseeno razumemo kot trpnik. Deležnik *spodbujana* zveni nekoliko nenavadno, kar dokazuje tudi število zadetkov v korpusih Gigafida 2.0 in KAS, ki je v prid izpeljavi iz dovršnega glagola.⁹

9 Razmerje v Gigafidi 2.0 za spodbujen in spodbujan je 1517 zadetkov in 260 zadetkov. V Korpusu akademske slovenščine je nekoliko več zadetkov za iskana deležnika (5636 zadetkov za spodbujen in 1388 za spodbujan, vendar še zmeraj v prid nedovršnem deležniku).

Torej se poraja vprašanje, kako pogosti so nekateri (nedovršni) deležniki. Na primer hipotetični primer *rezultati so predstavljeni*, ki bi ga v tvornik pretvoril takole: *rezultate predstavljamo*. Potemtakem bi moral biti uporabljen deležnik *predstavljan*. Za ta deležnik so v Gigafidi 2.0 izpričani 203¹⁰ primeri, za deležnik *predstavljen* pa je izpričanih 49.139 primerov¹¹, torej je deležnik *predstavljen* skoraj 242-krat bolj pogost od deležnika *predstavljan*. Razmerje v Korpusu akademske slovenščine pa je naslednje: *predstavljen* : *predstavljan* = 271.009 primerov¹² : 657 primerov¹³. Torej lahko sklepamo, da so določeni deležniki izpeljani iz nedovršnih glagolov redkejši in bi uporabili dovršno izpeljanko, primer pa kljub neohranjanju vida razumeli kot trpnik.

Za določanje trpnosti ne zadošča samo pretvorbena pravilo, temveč tudi pogostost deležnika. Primera ne moremo označiti kot stanje, samo zato, ker je uporabljen pogostejši (dovršni) deležnik, je pa iz primera razvidno, da sporočevalec želi postaviti dejanje v ospredje, zato je tak primer razumeti kot trpnik.

7 Sklep

Na podlagi analize 300 primerov iz Korpusa akademske slovenščine, pri katerih je bilo uporabljeno Toporišičevo pretvorbena pravilo, lahko sklepamo, da to pretvorbena pravilo ni vedno zanesljivo. Jasnega pravila za razlikovanje med stanjem in trpnostjo pravzaprav ni mogoče postaviti, kajti za določanje trpnosti (ali stanja) moramo vedno upoštevati širši kontekst in situacijo, v kateri se izjava pojavi, pri čemer moramo upoštevati tudi sporočevalčev namen, kaj nam želi sporočevalec sporočiti oziroma ali želi poudariti dejanje samo ali rezultat tega dejanja.

Kadar tvorimo trpnik z deležnikom na *-n/-t* in izpeljemo deležnik iz nedovršnega glagola, se poraja vprašanje, ali tak deležnik obstaja in kako pogost je. Kot je bilo predstavljeno v predhodnem poglavju, so nekateri deležniki, izpeljani iz nedovršnih glagolov, precej redki in bi zato raje uporabili dovršni deležnik, kar bi po Toporišičevem pravilu bilo označeno kot stanje. To pa ne bi ustrezalo naši interpretaciji in razumevanju primera kot trpnik.

10 <https://viri.cjvt.si/gigafida/Concordance/Search?Query=predstavljan> (2. 4. 2021).

11 <https://viri.cjvt.si/gigafida/Concordance/Search?Query=predstavljen> (2. 4. 2021).

12 <https://www.clarin.si/noske/run.cgi/first?iquery=predstavljen&corpname=kas&corpus-search-form=true> (2. 4. 2021).

13 <https://www.clarin.si/noske/run.cgi/first?iquery=predstavljan&corpname=kas&corpus-search-form=true> (2. 4. 2021).

Viri in literatura

- Erjavec, Tomaž, Fišer, Darja, Ljubešić, Nikola, Logar, Nataša, Ojsteršek, Milan, 2016: Slovenska znanstvena besedila: prototipni korpus in načrt analiz. Konferenca Jezikovne tehnologije in digitalna humanistika. Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. http://www.sdjt.si/wp/wp-content/uploads/2016/09/JTDH-2016_Erjavec-et-al_Slovenska-akademsko-besedila.pdf
- Jezikovna svetovalnica: <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/1191/kako-je-z-uršo-plut-drugič>>.
- Jezikovna svetovalnica: <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/448/kako-je-prav-išče-se-uršo-plut-ali-išče-se-urša-plut>>
- Kalin Golob, Monika, 2003: Jezikovne reže 2. Ljubljana: GV Revije.
- Keenan, Edward L., in Dryer, Matthew S, 2007: Passive in the world's languages. Shopen, Timothy (ur.): Language Typology and Syntactic Description. Cambridge: Cambridge University Press. 325–361. <<https://linguistics.ucla.edu/people/keenan/Papers/KeenanDryerPassiveProofs.pdf>>
- Korpus akademske slovenščine KAS: <<http://nl.ijs.si/kas/>>
- Korpus pisne standardne slovenščine Gigafida 2.0: <<https://viri.cjvt.si/gigafida/>>
- Latzel, Sigbert, 1982: Das deutsche Passiv als Lernproblem. Ein Überblick für den Lehrer. München: Goethe-Institut Arbeitsstelle für wissenschaftliche Didaktik.
- Leskovec, Mojca, 2016: Jezikoslovi pogledi na trpnik v zgodovini slovenskega jezika. Jezik in slovstvo 61/1. 3–13. <<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-7209M156/?euapi=1&query=%27keywords%3dmojca+leskovec%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25>>
- Logar, Nataša, Arhar Holdt, Špela, in Erjavec, Tomaž, 2016: Slovenski strokovni jezik: Korpusni opis trpnika. Kržišnik, Erika, in Hladnik, Miran (ur.): Toporišičeva obdobja. Ljubljana: Filozofska Fakulteta. 237–245. <<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-35/>>
- Pogorelec, Breda, 1997: Povzetek slovenske skladnje. Ljubljana: s. n.
- Polančec, Jurica, 2015: Uporaba participa pasivnog u nesvršenom vidu u hrvatskome jeziku. Fluminensia 27/2. 141–160. <https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=223562>
- Šek Mertük, Polonca, 2016: Jože Toporišič o glagolskem načinu v slovenščini. Kržišnik, Erika, in Hladnik, Miran (ur.): Toporišičeva obdobja. Ljubljana: Filozofska Fakulteta. 237–245. <<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-35/>>
- Smolej, Mojca, 2016: Stališča do jezika: primer vodilnega jezikoslovca in splošnih govorcev. Kržišnik, Erika, in Hladnik, Miran (ur.): Toporišičeva obdobja. Ljubljana: Filozofska Fakulteta. 237–245. <<https://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/11/Smolej.pdf>>
- Toporišič, Jože, 1967: Poizkus modernejše obravnave glagolskih kategorij. Jezik in slovstvo 12/4. 117–127. <<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-4CEBX8JZ>>
- Toporišič, Jože, 1982. Nova slovenska skladnja. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Toporišič, Jože, 2004: Slovenska slovnica. Maribor: Obzorja.